

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Vragenboekje

De blokken zijn:

Blok 1: Burgerlijke cultuur van Nederland in de zeventiende eeuw

Blok 2: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw

Blok 3: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw – I

Blok 4: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw – II

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis. In het vragenboekje zie je in de marge bij elke vraag een lijntje met daaronder meestal één of meer bronnen die van speciaal belang zijn bij de vraag. Op het beeldscherm zijn deze bronnen aangegeven met een groene stip.

In het vragenboekje is een inleiding bij een vraag cursief gedrukt. Op het beeldscherm staat deze, niet cursief, in het vak direct boven de vraag.

In het vragenboekje wordt een vetgedrukt woord uitgelegd in een voetnoot. Op het beeldscherm is zo'n woord blauw en vetgedrukt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Voor dit examen zijn maximaal 67 punten te behalen; het examen bestaat uit vier blokken met in totaal 36 vragen.
Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1

Dit vragenblok gaat over het Mauritshuis in Den Haag, over aspecten van het kunstenaarsberoep in de zeventiende eeuw en over de kunstenaar Peter Paul Rubens.

afbeelding 1a
afbeelding 1b
tekst 1

Lees tekst 1.

Op afbeelding 1a zie je een tekening uit 1655 van het Mauritshuis in Den Haag, op afbeelding 1b plattegronden van de verschillende etages.

- 2p **1** Noem aan de hand van zowel de *gevel* als de *plattegronden* van het Mauritshuis een kenmerk van de classicistische bouwstijl.
- 1p **2** Noem een reden waarom er bij het ontwerp van het Mauritshuis voorkeur was voor de classicistische bouwstijl.

tekst 2

Lees tekst 2.

In de zeventiende eeuw emancipeerde de schilder van eenvoudig handwerksman tot een geleerde heer. Hierbij hoorde dat aan de kunstenaar een nieuwe eis werd gesteld.

- 2p **3** Noem die nieuwe eis en geef aan waarom die gesteld werd aan de kunstenaar.

afbeelding 2
tekst 2

In tekst 2 lees je dat in de zeventiende eeuw door de handel in kunst de aandacht kwam te liggen op het ezelschilderij (zie afbeelding 2).

- 1p **4** Geef daarvoor een reden.

tekst 3

Lees tekst 3.

Zeventiende-eeuwse kunstenaars die een studiereis naar Italië ondernamen bestudeerden daar verschillende stijelperiodes (cultuurperiodes).

- 2p **5** Noem twee van deze stijelperiodes en beschrijf op welke wijze de kunstenaars deze stijelperiodes bestudeerden.

Rubens werd hofschilder aan het hof van aartshertog Albrecht. Daar bekleedde hij tevens de positie van raadgever en diplomaat. De positie van hofschilder bracht privileges met zich mee, zoals het verzekerd zijn van opdrachten, belastingvrijheid en onafhankelijkheid van de gildewetten.

- 1p **6** Noem een bijkomend voordeel die de functie van diplomaat met zich meebracht.

afbeelding 3

*Op afbeelding 3 zie je het schilderij 'Minerva beschermt de vrede tegen Mars (Vrede en oorlog)' van Rubens, dat het resultaat is van zijn dubbele rol als diplomaat en schilder. Het schilderij werd waarschijnlijk gemaakt in Engeland in 1629-1630. Het illustreert Rubens' hoop op vrede tussen Engeland en Spanje, waarover hij onderhandelde als gezant van koning Filips IV van Spanje. Rubens schonk het werk aan koning Karel I van Engeland. Het schilderij is een **allegorie**¹⁾ over oorlog en vrede. Zo zie je centraal, iets links van het midden, de 'Vrede', in de persoon van Ceres, in de klassieke oudheid godin van de aarde. Rechts van de 'Vrede' staat Minerva als godin van de wijsheid. Zij verdrijft Mars, de god van de oorlog, en Alecto, de wraakgodin van de oorlog.*

- 2p **7** Beschrijf aan de hand van de voorstelling op afbeelding 3 nog twee manieren waarop Rubens de vrede en haar voordelen heeft verbeeld.

noot 1

symbolische voorstelling van een abstract begrip door middel van personen, concrete zaken en handelingen

Om aan de vraag van hof, kerk en burgers te kunnen voldoen, richtte Rubens rond 1610 een eigen atelier op, waar een groot aantal assistenten werkten.

- 2p **8** Noem twee verschillende manieren waarop de schilderijen in het atelier van Rubens tot stand kwamen.

afbeelding 4
afbeelding 5
afb. 4 en 5

In 2003 heeft het Mauritshuis twee portretten van de hand van Rubens uit ca. 1630 verworven. De afgebeelde personen zijn waarschijnlijk de echtelieden Peter van Hecke (afbeelding 4) en Clara Fourment (afbeelding 5).

- 2p **9** Geef aan hoe je kunt zien dat het hier om voorname personen gaat en dat deze twee portretten bij elkaar horen.

Blok 2

Dit vragenblok gaat over verschillende aspecten van jazz in de eerste helft van de twintigste eeuw.

tekst 4

Lees tekst 4.

In de eerste decennia van de twintigste eeuw werd in Amerika 'amusement' steeds meer een industrie. Dit werd mogelijk gemaakt door ontwikkelingen op verschillende terreinen. Zo vond er een trek naar en uitbreiding van de steden plaats, met als gevolg een toename van uitgaansgelegenheden.

Ook ontwikkelingen op het terrein van de economie, de massamedia en de vrouwenbeweging hadden invloed op de opkomst van de amusementsindustrie.

- 3p **10** Leg dit uit voor elk van deze drie terreinen.

afbeelding 6
muziek 1

Muziekfragment 1 is een gedeelte uit het nummer 'Toot, Toot, Tootsie' uit 1922, uitgevoerd door Kid Ory's Creole Jazz Band (afbeelding 6). Het is een voorbeeld van populaire jazzmuziek uit de eerste decennia van de twintigste eeuw.

- 2p **11** Geef aan de hand van dit voorbeeld twee muzikale redenen die bijdroegen tot de populariteit van de jazz.

video 1

Op videofragment 1 zie je een jazzdans uit de jaren twintig.

De jazzmuziek heeft gezorgd voor een revolutie in het gezelschapsdansen. Populaire dansen als de wals en de polka en ook het volksdansen kwamen in de schaduw te staan van nieuwe dansen zoals de charleston.

Jazzmuziek inspireerde tot nieuwe manieren van dansen.

- 2p **12** Noem hiervoor twee muzikale redenen en breng deze in verband met een nieuwe manier van dansen.

De jazz was niet alleen een nieuwe inspiratiebron voor de dans. Ook veel moderne kunstenaars uit allerlei disciplines lieten zich door jazz inspireren. De Nederlandse schilder Piet Mondriaan was zo bezeten van jazz, dat hij elke gelegenheid aangreep om ernaar te luisteren en erop te dansen. In 1927 schreef hij: "Jazz is voor mij de uitingsvorm van een nieuw levensgevoel. Evenals de nieuwe vormgeving heeft gebroken met de individuele vorm, heeft de jazz gebroken met de melodie en beide hebben daardoor het ritme naar een nieuwe vrijheid geleid".

De jazz werd door veel modernistische kunstenaars uit verschillende disciplines gezien als uiting van een nieuw levensgevoel.

- 2p **13** Noem nog twee redenen waarom de jazz zo goed aansloot bij de opvattingen van veel modernistische kunstenaars.

-
- muziek 1
muziek 2
- Muziekfragment 2 is een gedeelte uit 'Ragtime' voor 11 instrumenten (1918) van de componist Igor Strawinsky (1882-1971). De jazz inspireerde ook veel componisten van klassieke muziek. 'Ragtime' van Igor Strawinsky is een voorbeeld van door jazz geïnspireerde klassieke muziek. We vergelijken de compositie van Strawinsky met muziekfragment 1.*
- 2p **14** Noem twee jazzelementen uit de compositie van Strawinsky die ook aanwezig zijn in muziekfragment 1. Laat in je antwoord buiten beschouwing dat in beide fragmenten een trompet, klarinet en trombone meespelen.

-
- muziek 2
- 2p **15** Waaruit blijkt dat het stuk van Strawinsky geen echte jazz is? Noem twee redenen. Let op: slechts een van beide antwoorden mag betrekking hebben op het noemen van instrumenten.

-
- Hoewel in de VS de slavernij in 1863 officieel was opgeheven, bleef tot diep in de twintigste eeuw rassenscheiding bestaan in veel sectoren van het openbare leven. De muziek, in het bijzonder de jazz, heeft een duidelijke bijdrage geleverd aan de acceptatie van Afro-Amerikanen in de VS.*
- 1p **16** Leg dit uit.

-
- tekst 5
- Lees tekst 5. De jazzmuziek en de daarbij horende nieuwe manier van dansen riep bij bepaalde maatschappelijke groeperingen en politieke ideologieën vanaf het begin veel weerstand op. In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog werd het de jazzmuziek vooral in Duitsland steeds moeilijker gemaakt. Het werd beschouwd als zogenaamde 'Entartete Kunst'²⁾. In het bezette Nederland kwam het in 1942 tot een officieel verbod van jazz en jazzachtige muziek.*
- 1p **17** Noem een reden waarom de nationaal-socialisten jazzmuziek verboden.

-
- muziek 3
tekst 6
- Om onderscheid te kunnen maken tussen de verboden jazzachtige muziek en wel toegestane amusementsmuziek werd in Nederland in 1942 een gedetailleerd overzicht van verboden muzikale elementen opgesteld (zie tekst 6). Muziekfragment 3 is een gedeelte uit het nummer 'It don't mean a thing if it ain't got that swing' van Duke Ellington. In 1942 had dit nummer in Nederland niet meer uitgevoerd mogen worden. Zo worden er zogenaamde 'zinloze syllaben of tussenwerpsels' gezongen en komen er 'rauwe klanken' in voor.*
- 2p **18** Noem nog twee andere verboden muzikale elementen uit het overzicht die je hoort in dit nummer.

-
- Tot rond 1940 gold de jazz vooral als een vorm van amusementsmuziek. Daarna ontwikkelde de jazz zich tot een vorm van kunstmuziek voor een beperkte groep liefhebbers en raakte als geheel uit de aandacht van het grote publiek. Op initiatief van een congreslid nam het Huis van Afgevaardigden in de VS in december 1987 een resolutie aan waarin jazz werd omschreven als 'een zeldzame en waardevolle Amerikaanse schat'. Op 18 augustus 2003 tekende president George W. Bush een wet waarin jazzmuziek sterk wordt ondersteund en waarin "musici, scholen, universiteiten, bibliotheken, theaters, musea, radio en televisie en andere organisaties worden aangespoord programma's te ontwikkelen om jazzmuziek te bestuderen, te vereeuwigen en te koesteren als een nationale schat van wereldwijde importantie".*
- 2p **19** Geef een argument voor en een argument tegen het bij wet vastleggen van de bevordering van kennis en beoefening van jazz.

noot 2 ontaarde kunst

Blok 3

Dit vragenblok gaat over de relatie tussen de choreografie en fotografie van Hans van Manen en de glamourfotografie van de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw.

afbeelding 7
afbeelding 8
tekst 7

Lees tekst 7.

In de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw kreeg de modiefotografie een nieuw aanzien door glamourfotografen als Helmut Newton en Guy Bourdin. Zij presenteerden hun modiefoto's in een glossy tijdschrift als Vogue. Op afbeelding 7 en 8 zie je twee modiefoto's van Guy Bourdin die in 1976 in Vogue werden gepubliceerd.

3p **20** Beschrijf drie kenmerken van glamourfotografie aan de hand van afbeelding 7 en/of 8.

afbeelding 7
afbeelding 8

De taferelen op afbeelding 7 en 8 hebben een teatraal effect.

2p **21** Beschrijf twee aspecten van afbeelding 8 die ervoor zorgen dat de foto een teatraal effect heeft.

afbeelding 9
afbeelding 10

Op afbeelding 9 zie je een zwart-wit modiefoto van twee vrouwen van Helmut Newton uit 1975.

Choreograaf Hans van Manen heeft zich laten inspireren door de modiefotografie van de jaren zeventig en tachtig. Op afbeelding 10 zie je een foto van Hans van Manen van een geënceneerd fragment uit het soloballet Portrait dat hij in 1983 voor danseres Pauline Daniëls maakte.

De foto's van afbeelding 9 en 10 vertonen surrealistische effecten.

2p **22** Beschrijf voor beide foto's een surrealistisch effect.

afbeelding 10
afbeelding 11

Op afbeelding 11 zie je een andere foto die Hans van Manen maakte van danseres Pauline Daniëls, getiteld Off Balance, uit 1982.

Ter gelegenheid van een boekpublicatie van het fotowerk van Hans van Manen schreef J.W. Otten in de inleiding dat er in de fotografie schikkers en knippers zijn. "De laatsten beschouwen de werkelijkheid als beweeglijk, een stromende rivier, en wachten tot een beeld langs drijft en hen in bezit neemt. Dan knippen ze, zoals een jager schiet. De eersten zijn plantaardiger, meer verzamelaars, zij nodigen de werkelijkheid uit plaats te nemen in hun studio en schikken haar".

1p **23** Leg aan de hand van afbeelding 10 en/of 11 uit waarom Hans van Manen een schikker kan worden genoemd.

video 2

Uit de foto's van Hans van Manen spreekt zijn achtergrond als choreograaf en andersom is de invloed van de fotografie zichtbaar in zijn balletten. De invloed van de fotografie op zijn choreografische werk kwam in de jaren tachtig expliciet aan de orde in een aantal balletten die deel uitmaken van een serie van vijf voor Het Nationale Ballet (Pianovariaties I tot en met V). Vlak voordat Pianovariatie IV, met de ondertitel Pose (1982, op muziek van Claude Debussy) in première ging, vertelde Hans van Manen in een interview met het dagblad Trouw dat hij zich bij het maken van dit ballet heeft laten inspireren door de modiefotografie van Guy Bourdin. Op videofragment 2 zie je de openingsscène van Pose.

2p **24** Beschrijf aan de hand van videofragment 2 twee verwijzingen naar de modiefotografie uit de jaren zeventig en tachtig.

video 3

Op videofragment 3 zie je een andere scène uit Pose.

Hans van Manen heeft met opzet in Pose het contrast tussen de man en de vrouwen extra aangezet.

2p **25** Beschrijf aan de hand van videofragment 3 twee manieren waarop dit contrast wordt aangescherpt.

video 3
video 4

Op videofragment 4 zie je een fragment uit het ballet Sarcasmen (Pianovariatie II, op muziek van Serge Prokofjev), dat in 1981 in première ging.

Hans van Manen staat erom bekend in zijn balletten een spanningsveld te creëren tussen mannelijke en vrouwelijke dansers. In zijn balletten wordt vaak een strijd uitgevochten, maar er komt zelden een winnaar uit de bus.

- 2p **26** Beschrijf hoe duidelijk wordt gemaakt dat man en vrouw(en) de confrontatie met elkaar aangaan. Doe dit aan de hand van twee scènes uit videofragment 3 en twee scènes uit videofragment 4.

Hans van Manen slaagde erin gedurende de jaren zeventig en tachtig belangstelling te wekken voor het traditionele ballet en de esthetiek daarvan, terwijl destijds wereldwijd vooral gekeken werd naar allerlei uitingen van moderne dans, zoals de acrobatische dans en de theatrale dans.

Hans van Manen wist met zijn balletten echter aansluiting te vinden bij het tijdsbeeld van de jaren zeventig en tachtig.

- 2p **27** Geef hiervan twee voorbeelden op basis van wat je in dit vragenblok hebt gezien of gelezen.

Blok 4

Dit vragenblok gaat over diverse soorten hedendaags cabaret in Nederland en de positie van cabaret binnen het culturele aanbod.

tekst 8
tekst 9

Lees tekst 8 en 9.

In haar artikel 'Het cabaret is op sterven na dood' heeft Rinske Wels kritiek op de kwaliteit van het hedendaagse cabaret.

- 3p **28** Leg uit wat haar bezwaren zijn met betrekking tot de aspecten *publieksbenadering*, *onderwerpen* en *professionaliteit*.

video 5

Wim Helsen is een opvallend cabarettalent uit België die de cabaretfestivals ontdekte als springplank om de Nederlandse schouwburgen te veroveren. In 2002 werd hij tweede in de finale van het Leids Cabaret Festival.

Bekijk videofragment 5 waarin Wim Helsen een onderscheid probeert te maken tussen een toneelmonoloog en twee soorten cabaret. Zijn 'definitie' van cabaret is anders dan die uit de van Dale in tekst 8, die zich richt op vorm en inhoud.

- 1p **29** Geef aan hoe Wim Helsen het begrip 'cabaret' invult.

video 6

In videofragment 6 zie je het begin en slot van het nummer 'Gedichtjes' van Wim Helsen. Wim Helsen wordt vooral geroemd om zijn absurdisme.

- 2p **30** Beschrijf twee voorbeelden van absurdisme uit videofragment 6.

Voor een beginnend cabaretier blijken de cabaretfestivals van essentieel belang als springplank naar het grote theater. Toch is het niet vanzelfsprekend dat een winnaar van een cabaretfestival ook in het theater succesvol zal zijn.

De overgang naar het theaterbedrijf stelt een beginnend cabaretier voor veel problemen op inhoudelijk, vaktechnisch en organisatorisch gebied.

- 3p **31** Geef van elk van deze drie gebieden een voorbeeld.

In Nederland ziet de overheid het als haar taak om kunst en cultuur te subsidiëren.

- 2p **32** Noem twee redenen voor de overheid om kunst en cultuur te subsidiëren.

tekst 10 *Volgens het artikel in tekst 10 bereidt een werkgroep van theaterdirecteuren een aanbeveling naar de overheid voor over subsidiëring van cabaret.*
In het artikel wordt een aantal redenen genoemd voor dit initiatief.

2p **33** Noem twee van die redenen.

video 7 *Op videofragment 7 zie je een optreden van Kees Torn met 'Telefoongesprek met moeder op Bach.'*
Er wordt wel gezegd dat Kees Torn tot de 'moeilijke cabaretiers' behoort.

2p **34** Geef aan de hand van videofragment 7 met twee voorbeelden aan waaruit dat blijkt.

video 7 *Volgens Kees Torn past het 'dingetje' van Bach, een preludium uit 'Das Wohltemperierte Klavier', precies bij het telefoongesprek van zijn moeder.*

1p **35** Leg uit waarom dit preludium zo goed past bij het telefoontje van de moeder.

Het blijkt dat cabaret tegenwoordig vooral bij jongeren heel populair is. Cabaret lijkt onderdeel te zijn geworden van de massacultuur.

1p **36** Voldoet cabaret aan de kenmerken van massacultuur? Beargumenteer je antwoord.

Einde